

2. Нестерович Є. Ляльковий будиночок «Фелікс Австрія». URL: http://culture.lb.ua/news/2014/09/23/280274_lyalkoviy_budinochok_feliks.htm (дата звернення: 23.09.2014).

Карпіна О. С.
ст. викладач
м. Бахмут

СПЕЦИФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІСТОРИЧНОГО РОМАНУ ЯК ПРОВІДНОГО ЖАНРУ ІСТОРИЧНОЇ БЕЛЕТРИСТИКИ

Історична белетристика є одним із найбільш значущих напрямків світової літератури. У ній відтворюється певний історичний період, його найвизначніші події та діячі. Художня література, присвячена історичній тематиці, має естетичну та освітню цінність. Вона дає змогу краще зрозуміти життя людей попередніх епох і простежити поступові зміни моралі суспільства.

Літературознавці виокремлюють два різновиди історичної белетристики – традиційну, або «стару», та інноваційну, або «нову». Традиційна представлена численними романами вальтер-скоттівського типу, а інноваційна – романами постмодернізму та спрямована на так званого «нового читача», який повинен створювати текст разом із автором. Представники останньої пропонують читачеві фрагментарну версію історії, а тому вимагають від нього вивчення відповідних історичних джерел для відновлення хронології подій і розуміння роману, на відміну від представників традиційної історичної белетристики, які супроводжують свої твори поясненнями та посиланнями, для того щоб допомогти читачеві краще у них орієнтуватися. В основі сюжетів творів старої історичної белетристики лежать відомі історичні події, а у новій зображені менш відомі аспекти минулого [4, с. 3-5].

Мета нового історичного романіста полягає не в тому, щоб «зрозуміти історію та оживити її для своїх сучасників», у чому вбачає своє завдання представник традиційної історичної белетристики, а в тому, щоб «вигадувати життя людей, не намагаючись при цьому розкрити таємниці їхнього життя». Іншими словами, минуле повинно залишатися незвіданим, навіть коли подорож читача закінчилася [4, с. 10].

Існує значна кількість різновидів, або жанрів, історичної белетристики, провідне місце серед яких посідає історичний роман. Синтетичні, або гібридні, жанри виникають завдяки поєднанню в одному художньому цілому історичного оповідання та елементів детективу, трилера, готичного або пригодницького роману, фантастики, вестерна тощо. Таким чином, цілком очевидно, що історична художня література призначена для численної читацької аудиторії [1, с. 2].

Переважає більшість різновидів жанру роману була популярною у світовій літературі лише впродовж певного періоду. Жанр історичного роману є винятком. Останні декілька років відзначені підвищеною зацікавленістю читачів історичними романами, написаними у минулому. Про популярність жанру свідчить і той факт, що найвідоміші історичні романи є невід'ємним компонентом навчальних планів з дисциплін, які вивчаються на філологічних факультетах вищих навчальних закладів.

Оскільки жанр історичного роману посідає проміжну позицію між реальністю й вигадкою, він викликає чимало суперечок серед дослідників. Нині в літературознавстві існує значна кількість наукових робіт, присвячених дослідженню його жанрової природи.

Першим на сьогоднішній день комплексним дослідженням жанру історичного роману в його розвитку є монографія Річарда Максвелла «The Historical Novel in Europe, 1650–1950» [3]. Період, розглянутий автором, охоплює триста років. Матеріалом дослідження є творчість багатьох відомих історичних романістів, серед яких Марі Мадлен де Лафайєт, Антуан Франсуа Прево, Вальтер Скотт, Олександр Дюма-батько, Віктор Гюго, Гюстав Флобер, Марк Твен.

Жанр історичного роману набагато старіший, ніж звикли вважати. Він відіграв надзвичайно важливу роль у розвитку роману в цілому.

Історичний роман виник у Франції у XVII ст. як особливий спосіб поєднання реальних історичних фактів, викладених у часовій послідовності, з художньою вигадкою. Вважається, що виникненню історичного роману передувала розквіта історичної драми. У Шотландії, в епоху романтизму, жанр зазнав значних змін, особливо у творчості Вальтера Скотта, який створив взірць сучасного європейського історичного роману.

Оскільки представники французького романтизму послідовно розвивали нововведення Скотта, виникла особлива франко-шотландська модель історичного роману, яку Максвелл досліджує шляхом аналізу двох усталених типів оповідання: «претенденти у сховищі» («Уверлі» Вальтера Скотта, «Людина у залізній масці» Олександра Дюма-батька) та романи, у яких зображено облогу певного міста («Айвенго» Вальтера Скотта, «Сертани» Еуклідіса да Куньї). Ці типи сприймалися як конкуруючі альтернативи, які складно було поєднати в одне ціле [3, с. 5-6].

Підкреслюючи виникнення історичної белетристики у Франції та її пізнішу трансформацію шотландськими письменниками, Річард Максвелл показує, як ці два аспекти зумовили поширення та популярність жанру протягом XIX та XX ст.

Заключний розділ книги присвячений визначенню альтернативних шляхів розвитку англійського історичного роману.

Після викладу основного матеріалу увазі читача представлені авторські примітки, хронологічний список історичних романів, написаних у зазначений період, бібліографія та алфавітний покажчик.

Вартою уваги вважаємо також наукову працю Дена Унгуріану «Plotting History: the Russian Historical Novel in the Imperial Age» [6]. Об'єктом дослідження автора виступає російський історичний роман імператорської доби.

Незважаючи на різні точки зору, що стосуються сутності історичного роману, вчений наголошує на тому, що саме цьому жанру належать найвизначніші досягнення російської літератури. У своїй роботі Ден Унгуріану простежує розвиток російського історичного роману з його виникнення в епоху романтизму і до самого модернізму напередодні революції. Таким чином, його еволюція поділяється на три періоди – романтизм, реалізм та модернізм, – кожному з яких притаманна власна поетика та специфічні особливості.

Тематично організоване дослідження зосереджене на культурних парадигмах, що сприяли розвитку жанру та відображені у таких шедеврах російської літератури як «Тарас Бульба» М. В. Гоголя, «Капітанська донька» О. С. Пушкіна, «Війна і мир» Л. М. Толстого. Ден Унгуріану розглядає різноманітні засоби, за допомогою яких російські письменники поєднували факти з вигадкою, та досліджує низку тем, які їх надихали та ставали підґрунтям сюжетів історичних романів.

У додатках до книги міститься перелік найвизначніших російських історичних романів, опублікованих у період з 1829 по 1917 р., поданий у хронологічному порядку, а також алфавітний покажчик імен російських історичних романістів зі стислою інформацією про їхню творчість. Це значно підвищує цінність зазначеної роботи та допомагає краще орієнтуватися в російській історичній белетристиці ХІХ – початку ХХ століття.

Історичний роман, як зазначає літературознавець, припускає наявність більш-менш конкретного хронотопу, тобто подій, героїв і місць, пов'язаних із певними хронологічними межами. Одна з найголовніших вимог до роману полягає у тому, щоб подія, зображена у ньому, мала місце у час, який розглядається автором та його сучасниками як інша епоха [6, с. 10-11]. Романіст намагається якомога точніше передати історичний колорит і специфічну атмосферу цієї епохи.

Особливість історичного роману полягає у перехрещенні та взаємодії двох способів розповіді – вигаданого, де автор має право на художній вимисел, та історичного, який базується на позалітературній реальності. Це створює специфічне напруження, яке розглядається деякими критиками як ознака того, що жанр є «гібридом», який виник внаслідок поєднання в одне ціле конкретних історичних фактів і творчої уяви письменника, а тому не має права на існування [6, с. 7].

Цікаве й складне завдання, що вирішується в історичному романі – зображення людської величі минулої епохи, визначних якостей «історичної особи», під час якого не втрачається жодний фактор розвитку всього суспільства певного часу. Виняткові риси «світових історичних осіб» повинні не тільки органічно вирости з цього розвитку, але й пояснювати його та піднімати на вищий щабель.

Важливі історичні події, представлені в романі, повинні бути «органічними частинами» його сюжету [5, с. 231].

Жанр вимагає особливої взаємодії з читачем. Читання та розуміння історичних романів значно полегшує свідомою роботою творчої уяви читача, спрямованою на пояснення того, що відрізняється від його сучасних знань і досвіду – минулого [1, с. 4].

Більшість істориків сприймає історичні романи з підозрою й навіть з презирством. Це цілком зрозуміло, адже у відтворенні історичного минулого істориком та історичним белетристом є фундаментальна відмінність. Романіст зображує життя не тільки реальних історичних персонажів, а й вигаданих. Крім того, він може змінювати хронологічну послідовність історичних подій з метою впливу на читача та більш успішної реалізації авторського задуму. Іншими словами, романіст учиняє злочин, який не може собі дозволити історик: він вигадує. Однак навіть вигаданий персонаж, створений творчою уявою письменника, може втілювати «дух певної історичної епохи» [2, с. 2-3]. Таким чином, творча уява є специфічною здатністю до розуміння реальності, а історична література – альтернативним засобом її зображення [2, с. 17].

Дослідження жанрової природи, специфічних рис історичного роману, а також загальних тенденцій його розвитку у контексті світової літератури становить особливий інтерес для вчених, а виявлення його національних й авторських трансформацій є досить перспективним напрямком сучасного літературознавства, що пояснює підвищену увагу наукової спільноти до історичної белетристики.

ЛІТЕРАТУРА

1. De Groot J. The Historical Novel (the New Critical Idiom). Abingdon: Routledge, 2009. 200 p.
2. Hamnett B. The Historical Novel in Nineteenth-Century Europe: Representations of Reality in History and Fiction. New York: Oxford University Press, 2011. 332 p.
3. Maxwell R. The Historical Novel in Europe, 1650–1950. New York: Cambridge University Press, 2009. 323 p.
4. Rozett M. T. Constructing a World: Shakespeare's England and the New Historical Fiction. Albany, New York: State University of New York Press, 2003. 206 p.
5. Theory of the Novel: a Historical Approach / ed. Michael Mckeon. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2000. 947 p.
6. Ungurianu D. Plotting History: the Russian Historical Novel in the Imperial Age. Madison: The University of Wisconsin Press, 2007. 335 p.